

Josep PERARNAU I ESPELT

ACTIVITATS I FÓRMULES SUPERSTICIOSES DE GUARICIÓ A CATALUNYA EN LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIV

Em proposo d'aplegar en aquestes pàgines els textos i les notícies relatives a superstició aparegudes en l'escorcoll de diverses sèries de registres dels Arxius Diocesans de Barcelona (ADB) i de Girona (ADG) anteriors a la Pesta Negra (1348).

Els límits entre devoció i superstició no deuen ésser en la realitat excessivament precisos i per això consideraré ací actes supersticiosos aquells que tenen per objecte accions no recollides en el ritual oficial de l'Església i prescindiré de possibles elements de superstició que ja aleshores s'haguessin pogut adherir a accions oficialment reconegudes. Posem un exemple: l'acte de comunir es prestava, sens dubte, a malformacions supersticioses, però era admès pel ritual de l'Església i protagonitzat per l'autoritat eclesiàstica de la parròquia.¹ Accions d'aquesta espècie no entren en el nostre

---

1. No devia ésser, ni de lluny, l'única possibilitat, tal com ho demostra aquest text relatiu a la vàlua de diversos salms per a la consecució de determinats objectius: «Lo psalm de *Verba mea* és bo davant rey o compte ho gran senyor e que'l diga hom sàviament III veguades e acabarà ab què sia (*sic*; aia?) cosa iusta; e és bo axí mateix en tot alberch, que hom lo pos sobre lo limdar (!) e no y intraran ladres ni sperits malignes. Item, lo psalm de *Salvum me fac, Deus, quoniam defecit* és bo a tot hom que ha anar danant rey o altre gran senyor per demanar alguna gràcia; e acabar-ho ha ab què deman rahó; e diga'l III vegades ab devoció. Item, qui és posat en diversitat (*sic*; adversitat?) diga devotament aquests II psalms *Exaudi, Deus orationem meam et ne despexeris*; l'altre és *Exaudi, Deus, deprecationem meam*. Item, qui's sent en algun peccat, diga aquest psalm *Deus miseratus* (!). Item, qui és en tribulació diga III vegades ab devoció aquest psalm *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aque usque*. Item, qui vol fer 1ª gran cosa vaia davant l'altar e digua v vegades aquest psalm *Deus, in adiutorium meum intende*. Item, qui's sent en poder del diable diga aquest psalm *In te, Domine, speravi, non confundar*. Item, qui vol que no sia iutgat a tort ni condepnat diga devotament lo psalm de *Deus, venerunt gentes*. Item, qui vol complir son desig en bé segons la volentat de Déus, diga III vegades per nou dies aquest psalm de *A* (!) *te levavi oculos meos, Domine Deus salutis mee, in die clamavi*. Item, qui és treballat diga aquest psalm *Domine, refugium*. Item, qui vol demanar de special cosa, senyor o altre, digua aquest psalm *Te decet immus, Deus, in Sion*. Item, qui és en gran necessitat e en grans afers diga devotament 1ª vegada ab *Gloria Patri* aquest psalm de

estudi i per això em limitaré a les accions privades, qualsevol que fos la persona que les realitzava. D'altra banda, posaré una atenció especial a aquells documents que ens han conservat les fórmules que hom pronunciava en l'acte supersticiós.

Absolutament parlant, hom podria distingir entre endevinament i sortilegi d'una banda, i conjuració de l'altra; en els dos primers hi hauria un acte intel·lectual de coneixement del futur o de coses ocultes; en el segon, l'aplicació d'una força misteriosa, vinculada a certs ritus o fórmules, gràcies a la qual hom obtindria efectes col·locats fora de la normalitat (guaricions,

---

In te, Domine, speravi, non confundar in eternum. Ítem, quant te levaràs del lit lo matí abans que res faces, digues aquest psalm ab *Gloria Patri* e tres Paternostres *Deus in nomine tuo salvum me fac* e passaràs aquell dia sens enpatxament del diable. Ítem, recita sent Ilari bisbe que qui dirà devotament VII vegades aquests dos psalms de *Usquequo, Domine* e *Ad te levavi oculos meos* davant lo crucifixi de Nostre Senyor e que Is diga ab *Gloria Patri*, Nostre Senyor lo hoirà de co (*sic*; ço) que li demanarà justament», Girona, Arxiu de la Catedral, ms. 20.b.5, f.518^{c-d}. Encara que en algun moment hom hi pugui descobrir un fons comú, el text de Girona és divers del que acaba de publicar Columba BATLLE, *Un Receptari Supersticiós del segle XIVè*, dins «Iberorromania», 10 (1979), 1-4.

Però no sols hi ha mostres d'aiguabarreig entre superstició i religió, ans encara, i per estrany que pugui semblar, entre superstició i medicina; al bell mig del Vat. lat. 4797, tot ell escrit de tractats de medicina en català (s. xv), trobo aquestes dues mostres, que transcriu: «*Nota ad idem* [remei segur per a tot mal]. Diràs lo pater noster e le ave meria e le salve ragina e lo credo e le evangeli de sent Johan e tot açò diràs a jenolons tanint le care a sol hixent. Enperò que le luna sia minuent puy que age pasats XVI dias e és mester que sia ab tu lo pasient cont feràs les coses deús (*dejús!*) dites. E estiga haagenollat e que tinga le care ves lo soll hixent emperò açò fa (!) a fer alà unt tu troberàs lo que tu troberàs lo que tu saps; e tinga lo pasient abrasat lo rem, e digas tostemp aquestes co-||-ses que demont són dites; e com auràs dit, leve't de peus e obra le cabota e trau-na lo que tu saps e mit-ho dintra lo que tu saps ab fill de liccs (?) de perayre nou ho vell e liga-u al coll del pasient e done-y III nus e a cade nuu diràs aquests mots: + in collo + haber + forman + tradice; e quant auràs fet açò, leve't de peus e fe vellar lo pesient en aquella nit metexa en la església davant l'altar de sent Johan, ont sia le figura de sent Johan batista e evangelista; e si de aquests dos sants no y avia en le esglesa, velle-y ha onor de aquests dos e fe-y dir I mise a onor dels dits dos sants. E de qui havant, com alò que tu saps sequerà, ell serà gorit e no y duptes, que provat és». (f. 185^v-186^r). I al f. 191^r: «*Conjur de ffich*.

Conjur-ta, fich, de part de nostro senyor Déu, Jhesu Christ,
e per Luch e per March e per Johan e per Meteu,
los quatra avengelistes de Déu
e per le verga Meria, tant gentill,
que't sech lo cap e t podrescha la rahill.

E sia-y dit per tres vegades e per cade vegada astiga nou jorns e sia-y anomenat lo nom del pasient tres vegades e sien-hi dits tres paternostres e tres avemerias».

per exemple). Però, tot i que de vegades les nostres fonts semblen tenir una certa tendència a destriar els dos camps, en d'altres ocasions no sols els uneixen, ans positivament els confonen, tal com hom pot veure en els documents que acompanyen aquestes pàgines. Per això, no em faré fort en una distinció que no sembla respondre als esquemes mentals de la primera meitat del segle XIV.²

Una darrera nota abans d'entrar en el tema. El volum quart de la sèrie de Visites Pastorals de l'ADG ens ha conservat al començament l'interrogatori d'acord amb el qual el visitador (el bisbe o un seu delegat) preguntava el grup de feligresos cridats a declarar sobre l'estat d'una parròquia. La pregunta que ens interessa feia així: «Item, si sunt aliqui sortilegii vel maleficii vel qui vadant ad sortilegos, vel aliqui heretici vel credentes hereticos seu eorum occultatores vel occulta conventicula celebrantes»;³ així s'explica que hom trobi informació sobre aquest tema en aquelles fonts.

I. Informació bàsica

Les respostes a la pregunta anterior o a una d'equivalent posseeixen una certa diversitat i riquesa. Només conec un cas extrem en què hom informa de l'existència de persones que practiquen conjuracions, sense però anomenar-les;⁴ normalment, la informació mínima proporciona no sols notícia de l'acció expressada per un verb, ans també del subjecte que la realitza; en aquest sentit, em sembla que podríem considerar típica la informació següent; era el dia 11 de gener del 1314 (1313) i els informadors de Llívia d'Avall (*Lizà Josà*) «ítem, dixerunt quod Na Gencera facit coniuurationes»;⁵

2. Potser per això, el DU CANGE continua definint *coniurium* com a *sortilegii species* i establint l'equivalència entre *sortilegus*, *divinator* i *coniurator*.

3. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 4, f. 1°.

4. «Item, dixerunt quod sunt ibi alique coniuatrices, de quorum nominibus dixerunt se non habere notitiam», deia hom a Sant Boi de Llobregat el 13 de novembre de 1336 (ADB, *Visit.* 4, f. 36°); hi ha un cas semblant, amb la gran diferència però d'entrar-hi el secret de confessió; és el de Berenguer Bramona, el qual com a substitut del rector d'Esparraguera, informava que alguns parroquians se li havien confessat «se actus sortilegos comisisse et pro hiis sortilegiis excomuniois sententiam incurrisse»; era el 8 de novembre de 1334 (ADB, *Notularum communium* 6, f. 23°).

5. ADB, *Visit.* 2, f. 26°; trobo la fórmula «donata Sancti Iohannis de Viladecanibus utitur coniuurationibus» amb data de 3 d'agost de 1303; la fórmula és repetida el 25 de novembre de 1342 a Badalona, afirmada d'Astruc des Vilar (ADB, *Visit.* 5, f. 91°); en la documentació gironina, hom troba la formulació «Ermessendis de Frigola facit aliquas divinationes» a Sant Martí de Biert el 18 de març de 1315 (1314), repetida el 12 de maig del mateix any a Ullà per a Bernat Carmençó (ADG, sèrie P [*Visites Pastorals*] 1, ff. 17° i 37° respectivament); a Cornellà (Barcelona) consta que

només un parell de vegades he trobat una expressió equivalent i reflexiva: «... quidam, qui vocatur fr. Raymundus, facit se divinum...» (Bàsca, 18 d'octubre de 1319).⁶ Alguna vegada, el fet és formulat a la inversa, de manera que expressi l'acció dels qui acudien als endevins; així, el 22 de març del 1341 (1340), el bisbe de Barcelona, fra Ferrer d'Abella feia comunicar al de Girona, Arnau de Montrodon, que havia absolt «... Simonem de Prato, oriundum de Barchinona, et Petrum, *azembler*, domesticos vestros, ab excommunicationis sententia, quam incurrisse dicuntur eo quia stando Barchinone sortilegia fecerunt sive ad sortilegos iverunt, consulendo eisdem...»;⁷ segurament perquè havien perdut alguna mula o alguna altra cosa de llur amo. En un cas, trobo que l'acció és qualificada de manera negativa, amb un adjectiu complementari: «... quedam domina, vocata Na Gaylarda, est sortilega et malefica...», deia hom a Castelló d'Empúries el 7 de maig del 1329.⁸

No sempre les informacions són tan escasses; algunes almenys ens permeten d'endevinar que l'objectiu que hom intentava d'obtenir mitjançant el recurs als guaridors i als endevins era el de trobar coses perdudes (qui sap si robades) i la guarició d'alguna malaltia, particularment d'infants i en especial alguna dels ulls. Ja hem vist, pel que fa a la primera finalitat, que dos mossos del bisbe de Girona havien consultat un endeví, segurament

---

«Guillelmus de Cladeles facit coniuria» el 30 de desembre de 1313 (ADB, *Visit.* 2, f. 24^r); però la frase més repetida és la semblant a «...En Bosom est coniuator» (Sant Just Desvern, 7 de juny de 1313, ADB, *Visit.* 2, f. 7^r); el 13 d'abril de 1314 podem llegir que a Martorell, «...Arnaldus Tintorerii est sortilegus et exercet sortilegia» (*ibid.*, f. 41^r); a Sant Boi, el 24 de març de 1326 (1325), sabem que «...Saurina Gaçola est coniuatrix» (ADB, *Visit.* 3, f. 67^r); frase idèntica digué hom de Na Planeta a Masquefa el 9 de juny de 1336 (ADB, *Visit.* 4, f. 16^v) i en singular o plural, en masculí o femení, el 16 del mateix mes i any a Sant Esteve Sesrovires de Na Cadacans (*ibid.*, f. 25^r), el 2 de desembre del mateix any a Sant Cugat del Vallès de Na Corts (*ibid.*, f. 39^r), el 29 de gener de 1337 (1336) a Terrassa de «Na Bosca, que moratur in montana» (*ibid.*, f. 80^r), el 24 de desembre de 1342 a Sant Andreu de Palomar de Na Planesa (mare de Ramon i de Pere Planes) (ADB, *Visit.* 5, f. 90^r), el 25 del mateix mes i any a Reixac d'En Bartomeu Calvet i Na Maria Bonassia (*ibid.*, f. 92^r) i el 9 de desembre del mateix any a Sant Esteve de Cervelló de Guillema ça Coma (*ibid.*, f. 97^r); i al bisbat de Girona, el maig de 1329 a Sant Vicenç de Ruplà de Na Ferrera Ortalana i d'En Bernat Vidal (ADG, sèrie P [*Visites Pastorals*] 4, f. 15^r), pel juny del 1329 a Sant Joan de Vilatenim de Na Sifressa (*ibid.*, f. 25^r), i en una data imprecisable a Pincaró (Albanyà) de Na Illa (*ibid.*, f. 42^r).

6. ADG, P (*Visites Pastorals*) 1, f. 80^r; també a Castellvell de la Marca el 21 de desembre de 1341: «... Elicsendis Solera de dicta parrochia se fa devinadora...» (ADB, *Visit.* 5, f. 25^r).

7. ADB, *Notularum Communium* 9, f. 145^r.

8. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 4, f. 7^r.

a fi de trobar alguna bèstia. No sé si és significatiu, però crec que cal assenyalar la coincidència que les indicacions explícites de relació entre el fet d'acudir a endevins i la finalitat de retrobar objectes perduts o robats es troben en la dècada del 1340, la dels anys econòmicament difícils. Sí que em sembla digne d'ésser assenyalat el fet que totes les notícies esmentades parlen de consultes a endevins realitzades per clergues, potser perquè l'autoritat considerava condemnat al fracàs qualsevol intent de controlar les consultes fetes per seglars. De fet, el 15 de setembre de 1343 hom informava a Borrassà sobre Guillem Vidal, clergue de Creixell, el 15 de juliol del 1346 a Albons sobre Bernat Dalà i l'11 de setembre del mateix any l'esmentat bisbe de Girona encarregava els clergues d'Olot d'absoldre llur company Pere de Cabratosa per fets dels que ens ocupen.⁹ La relació entre l'acció de conjurar i l'infant com a persona passiva no és limitada en el temps, en el sentit que hom la troba tant abans com després del *mal any primer* —i hom s'arriba a preguntar si la fórmula genèrica «est conjuratrix» no sobreentén que la persona activa exerceix tal activitat sobretot en infants—; així, el 9 de juliol del 1326 sabem que a Mosqueroles s'hi dedicaven dues dones, N'Eliscèn Carbonella i N'Esclarmunda ça Cortada¹⁰ (en canvi, no consta que s'hi dedicués Na Benvinguda de Mallnovell, tal com el lector pot veure en el document n. 5); el 14 de setembre del 1337, a Salomó hom informava sobre una dona anomenada Na Figuerola¹¹ i el 4 de desembre del 1338 sobre una altra, Na Gramaneta, a Sant Miquel de Bar-

9. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 7, f. 94^v; «... Bernardus Dala (?), clericus stabilitus in dicta ecclesia, habuit recursum ad sortilegos et divinos pro recuperatione calicium et custodie predictorum [al f. 87^v *trobem aquesta notícia*: ...furiati fuerunt de nocte ...fere annus effluxit...] et adduxit, ut dicitur, quendam librum sortilegiorum et fecit sortilegia ad inveniendum dictos calices et custodiam, presentibus ad ipsa sortilegia facta per eum Petro Baiuli, Johanne Veyani...», *ibid.* 8, f. 88^v; «Arnaldus [de Montrodon], etc. Dilectis in Christo clericis ecclesie de Oloto, nostre diocesis, salutem in Domino. Vobis et vestrum cuilibet per presentes comittimus et mandamus quatenus auctoritate nostra absolvatis Petrum de Cabratosa, clericum tonsuratum parrochie de Oloto, a peccato et omni macula peccati, quod seu quam incurrit intendendo seu fieri faciendo sortilegia et divinationes super quibusdam furtis factis reperiendis, cuius peccati per eum commissi absolutio ad nos dinoscitur pertinere. Absolvatis eiam eundem iuxta formam ecclesie vice nostra ab excomunionis sententia, si quam ab homine vel a iure lata inde extitit innodatus, iniungendo sibi pro modo culpe penitentiam salutarem. Datum Gerunde, III idus septembris anno predicto» (1346), ADG, sèrie U (*Regesta Litterarum*) 10, f. 103^v.

10. «... iurati dixerunt quod Eliscendis Carbonela coniurat infantes et alias personas et Sclarmunda ça Cortada, que moratur in manso d'En Costa, facit idem...», ADB, *Visit.* 3, f. 117^v.

11. «...et est ibi una mulier, vocata Figuerola, que coniurat pueros», ADB, *Visit.* 4, f. 95^v.

celona.¹² Per les variants que hi figuren és força més interessant la informació del 22 de gener de 1342 (1341) de Sant Genís de Rocafort: «Item, dixerunt interrogati quod Elicendis, uxor Romei de Mora, greca, coniuat pueros cum patiuntur in oculis».¹³ El conjur contra mal dels ulls, d'altra banda, no es limita als infants i així el 21 de juny del 1329, a Sant Martí de Palafrugell, hom informava que el clergue Berenguer Almari «facit quasdam coniurationes pro curando morbum oculorum»¹⁴ sense cap indicació que aquesta activitat fos limitada a una edat precisa.

Algunes altres informacions ens comuniquen detalls sobre el ritus o el gest; així, a Ripollet, el 12 de maig del 1310, els informadors digueren que «Na Nadala, parrochie de Badalona, est divinatrix et sortilega; et dictus Antiqu(u)s [*Sabench, un dels informadors*] iuit cum fratre suo ad eam et facit coniurationes suas cum corrigia et in terra cum signis coniuratoribus».¹⁵ Passats molts d'anys, el 14 de setembre del 1343, a Cistella hom proporcionava aquesta informació: «Item, facit coniurationes Bernardus de Putheo, de Splenc, talliando glebas de prato; et facit sibi dari certam quantitatem cere, quam dicit ipsum facere arderi coram altari beate Marie et nichil inde faciunt (*sic*)».¹⁶ Recordem els «caracteres» que figuren en l'únic document relatiu a les activitats de mestre En Mateu, de Vilafranca del Penedès.¹⁷

Els ritus i gests aaven vinculats a fórmules verbals, a les quals l'autoritat eclesiàstica es manifestava particularment sensible, tal com ho indica el cas de Guillemona Esteve (Estévena), d'Argentona, sobre el qual fra Ferrer d'Abella el 28 de juny del 1339 deia al rector, en carta derivada de les informacions rebudes durant la visita pastoral: «Et dictam Guillemonam Stevena, ut a predictis coniurationibus et divinationibus cesset penitus et desistat, vel coram vobis referat verba et alia quibus in ipsis perutitur actibus, ut videatur an dampnabiles vel liciti sint actus ipsi...»;¹⁸ una situació semblant és la que hom constata a Sant Cebrià de Lledó el 21 de juliol de 1341: «... Na Jurdina, parrochiana dicte ecclesie, est coniuatrix; set nesciunt quid in coniurationibus dicit».¹⁹ L'episodi de Sant Andreu de Ter-

12. «Item, quod Na Gramaneta, que moratur in cantone d'En Ciges, coniuat pueros», ADB, *Visit.* 4B, f. 6'.

13. ADB, *Visit.* 5, f. 68'.

14. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 4, f. 69'.

15. ADB, *Visit.* 1A, f. 134'.

16. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 7, f. 93'; vegeu el document núm. 8.

17. Publico la carta del bisbe de Barcelona que hi fa referència en el meu *Documents de tema inquisitorial del bisbe de Barcelona, fra Ferrer d'Abella (1334-1344)*, dins «Revista Catalana de Teologia», V (1980), 451-452 i 463-464.

18. ADB, *Notularum Communium* 8, f. 144'.

19. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 7, f. 23'.

rí (ms.: des Tarría) ens informa de com hom intentava de llevar importància a activitats guaridores, basant-se en el fet que les paraules eren bones; el 4 de març del 1331 (1330), en efecte, entre els informadors d'aquella parròquia figurava Guillem Rosselló; d'allò que hom anà dient resultà que Maria, la seva muller «utitur coniuriis. Set, ut dixerunt, in dictis coniuriis non dicit nisi bona verba».²⁰ El 29 d'abril de 1341 a Bàscara trobo aquesta frase: «... Guillelma Solana dicte parrochie et Maria Nasa, uxor Petri Nassi, sunt coniuratrices de *berb* et aliis. Sciatur quid dicunt»;²¹ tinc la impressió que «de *berb* et aliis» fa referència a dues espècies de conjur, a aquella en la que hom usava fórmules verbals i a aquella o aquelles en què hom es limitava a fer gestos; per això el visitador vol saber què diuen. En general, les notícies proporcionades per les visites pastorals no solen ésser més generoses en aquest punt de les fórmules, car només en un cas trobo una indicació que interpreto com a referència a una expressió verbal, la que «Bernardus Venrelli de Cantalops coniurat *cap cani*»; procedeix d'Avinyonet del Penedès amb data del 12 de gener de 1342 (1341).²²

També en un cas la manifestació de l'activitat supersticiosa va acompanyada d'una expressió que es pot considerar causal o indicadora de la raó per la qual una persona posseeix una virtut no compartida pels altres mortals; era a Castellví de la Marca (aleshores Castellvell Extrem) el 21 de desembre de 1341 i els informadors «... dixerunt quod Elicendis Solera *se fa devinadora* et dicit quod ambulat cum bonis mulieribus».²³

Les indicacions sobre la repercussió social d'aquestes activitats pressuposen que l'acció supersticiosa denunciada es fa sentir en la comunitat d'una parròquia; en alguns casos, la influència és més àmplia; conec els següents: a Gavà, el 3 d'agost del 1303 hom es queixava que «... aliqui de ista parrochia vadunt pro divinationibus ad Godaylam, mulierem de parrochia sancti Baudilii...»²⁴ i el mateix dia a Sant Climent de Llobregat els informadors constataven tant l'atracció de l'esmentada Na Godaia com la de la donada de Sant Joan de Viladecans. Molts anys més tard, el 24 de maig del 1343, a Ullastret hom informava que «... est maxima fama quod Na Molines, que moratur a Rabioses in parrochia de Crudiliis, utitur divinationibus, sortilegiis, et quod plures de dicta parrochia de Oculo Stricto ad eam pro

20. *Ibid.* 5, f. 27^r.

21. *Ibid.* 7, f. 4^r; atesa la paraula *berba*, recollida pel DCBV, em pregunto si *berb* no serà equivalent a «sentència» o «fórmula encunyada».

22. ADB, *Visit.* 5, f. 48^v.

23. *Ibid.*, f. 25^v.

24. *Ibid.*, 1B, f. 36^v, lloc on també es troba el text corresponent a l'afirmació que segueix.

predictis continue accedunt».²⁵ Coneixem; àdhuc, un cas extrem, en el sentit que amb el temps arribaria a esverar els inquisidors, tal com ho demostra el text de Nicolau Eimeric publicat en aquest volum; és el fet que fou denunciat el 7 de juliol del 1303 en la visita pastoral a la parròquia del Pi, de Barcelona: «Item, dixerunt quod Na Hanon iudea et filia eius est (!) publica sortilega, ad quam publice pro sortilegiis veniunt christiani; et de hoc est multipliciter diffamata».²⁶

II. Els casos més coneguts

Sobre el fons anterior es destaquen per la mateixa riquesa d'informació els casos de N'Orpina i de Ramona Guitarda de Miralpeix, de Sant Pere de Ribes (doc. 1); de Na Godaia, d'Eliscén Godalla i de Na Catalana, de Sant Boi de Llobregat (doc. 2); de Benvinguda de Mallnovell, de Mosqueroles (doc. 5); de Francesc Oller, de Matajudaica (Girona) (doc. 9); i de Gueraula Codines, de Subirats (doc. 3, 4, 6 i 7). Dedicaré a aquesta darrera tot el tercer apartat, car la informació que l'afecta presenta característiques particulars. Els altres, en canvi, tenen dos trets que els acomunen: una major riquesa d'informació que la que hem trobat fins ací, pel que fa a ritus i fórmules; i el fet d'haver provocat una intervenció explícita de l'autoritat eclesiàstica, amb imposició de penitència pública als súbdits del bisbat de Barcelona (tots menys el darrer).

De Na Orpina (mestressa o masovera del mas Orpí o muller d'algú anomenat Orpí) només en coneixem la fórmula emprada per ella: «En

25. ADG, sèrie P (*Visites Pastorals*) 7, f. 83^r.

26. ADB, *Visit.* 1B, f. 11^v, aprofitaré l'avinentesa que m'ofereix aquest contacte entre persones de diverses religions per recordar que el rei, per la seva banda, també intervenia en afers semblants, tal com ho demostra aquest fragment d'una carta de Jaume II, datada el 7 d'abril de 1313, amb la *species facti* de les activitats d'Alf de Luçera, moro de Daroca: «Noverint universi quod cum ad audientiam nostri, Jacobi... pervenisset quod dum Menga Ménguez quondam, vicina Daroce, pateretur capitis dolorem, tu, Alf de Luçera, sarracenus Daroce, eo ut posses a dicta Menga et Bartholomeo, filio suo, peccuniam extorquere, promisisti eidem quod tu eam curares de infirmitate predicta et quod tu operando etiam diabolica opera, faciebas portare dicte Mengue *caractes* et alia opera maligna, qua causa ipsa mortua fuisse dicebatur; et quod, retractando populum a confidentia Christi, precipitabas in idolatriam in diaboli credentia populum supradictum faciendo eidem populo fidem in ipsis operibus adhibere...», Arxiu de la Corona d'Aragó, *Cancell.*, r. 210, f. 34^r; sembla evident que el paràgraf anterior respon a les acusacions de la família de Na Menga Ménguez; per això el text segueix amb la notícia que el rei féu investigar el cas i, atès el resultat negatiu, absol l'esmentat Alf.

Gotornons que esclafava» (doc. 1), sense que afeigeixi cap explicació. Sembla elemental de relacionar aquest personatge amb la malaltia manifestada pels gotornons del coll; de bell antuvi, hom creuria que el mal de *guturnós*, del qual també guaria Na Benvinguda de Mallnovell (doc. 5), és el mateix que tractava la nostra Orpina. Aquell mal de gola devia afectar més els infants; potser així s'explicaria que aquesta fos sotmesa a la penitència pública més suau com és estar-se una sola vegada el diumenge primer vinent a la porta de l'església, descalça i sense capa —era el mes d'agost— durant l'estona de la missa major.

De Na Ramona Guitarda ens consta que practicava públicament el conjur de la corretja (doc. 1), el qual també era practicat per Na Nadala de Badalona;²⁷ actuava tant en infants com en persones grans i sembla que la seva especialitat eren els ulls; la penitència imposada pel bisbe fou la d'estar-se dreta en lloc públic, amb la corretja penjant-li del coll, dos diumenges seguits, cal suposar que a la porta de l'església (el text, però, a diferència del cas anterior, no limita aquesta estada a l'hora de la missa).

Les informacions de Sant Boi de Llobregat ens parlen de tres dones. La primera, Na Godaia, potser era d'edat, perquè la informació a càrrec d'ella fou només genèrica; tampoc no consta que declarés davant el bisbe ni que li fos imposada cap mena de penitència. Ultra aquesta indicació genèrica, n'hi ha de més precises per a Elicsèn Godalla i per a Na Catalana. Aquesta no sols admeté que conjurava persones i bèsties malaltes, ans encara en particular les malalties d'ulls, amb una fórmula en la qual entraven (un) Pare-nostre i (una) Ave Maria i algunes paraules profanes barrejades amb d'altres de sagrades o divines. El bisbe li imposà la penitència d'estar-se sense capa tres diumenges a la porta de l'església parroquial a l'hora de la missa major. La mateixa dona declarà encara que trancava les glàndules, però sense dir conjurs. N'Elicsèn admeté que conjurava ulls i glàndules i animals «xarteylata»; en aquest darrer cas, realitzava el conjur amb un ganivet i amb la fórmula *mange* (menjar?) *blanc*; la penitència fou mínima: un diumenge a la porta de l'església a l'hora de la missa major.

De Na Benvinguda de Mallnovell n'estem força ben informats. Els seus camps d'actuació eren quatre: panteix de cor, mal de cap, foc salvatge i gotornons. Pel que fa al primer, coneixem tant el ritus com la fórmula que emprava; manava al pacient que tingués un peu a terra, li'l feia posar damunt una escorça de figuera tot dient el Pare Nostre i l'Ave Maria; després retallava l'escorça al voltant del peu, bo i dient «Ascla e malura / tot ne vaja a pastura»; donava la sola de figuera al malalt i li manava que la posés al

---

27. Vegeu més amunt la nota 15.

fum o al sol, de forma que s'assequés com més aviat millor i el malalt guarís més de pressa, car hom considerava simultanis l'assecament de l'escorça i el guariment del panteix; d'aquesta manera havien trobat remei una vintena de malalts. La fórmula per al mal de cap és com una composició de nou versos; en els tres primers hi ha la descripció del malalt sota un nom fingit (Pere Marbre); en els altres sis, un diàleg entre la Mare de Déu i Jesús; els versos del quart al setè, col·locats explícitament en boca de «Madona sancta», ens fan saltar a una situació en la qual Jesús pateix de mal de cap i la Mare s'ofereix a alleugerir-le'n, però a condició de rebre'n paga; els dos darrers versos posen la resposta en boca de Jesús, el qual està d'acord a retribuir fins al punt que convertirà sa mare en senyora de tot lo món. Em sembla que cal subratllar, ultra la consonància pràcticament monorríma d'aquests versos, la repetició de *mon cap m'hi dolia* en els vv. 2 i 5; tinc la impressió que en aquest segon lloc, la frase equival a una expressió substantivada (com la de «sant Francesc s'hi moria» convertida en denominació local). El foc salvatge era, segons el DCVB, una «malaltia cutània, caracteritzada per granulació vermella, difícil de guarir».²⁸ Benvinguda de Mallnovell recordava aquells grans «ab uayes», potser amb derivacions semblants a banyes, potser amb variacions de color, potser amb punts més durs; ella les guaria amb una fórmula de quatre versos de nombre desigual de síl·labes, en cada un dels quals es repeteix el número nou; la referència als nou puigs pujats i baixats, a les nou fonts trobades i als nou focs apagats devia tenir un paral·lisme amb la granulació vermella, la qual s'havia d'apagar com si fos foc; Benvinguda estava segura d'haver guarit d'aquesta manera «plures patientes» i àdhuc indicava un nom, el de Na Sibilla d'Horta. Ja sabem la significació del plural *gotornons*; també aquesta malaltia entrava en el camp d'actuació de la nostra guaridora; la fórmula era senzilla, car es limitava a donar en tres versos la composició de la família d'un sant Arcàngel (personalitat, d'altra banda, sembla inventada, car la *Bibliotheca Sanctorum* [Roma 1962 ss.] no coneix cap sant Arcàngel de carn i ossos com solen ésser les persones que tenen pare i mare, que hagi viscut i hagi estat canoïtzat ja abans de començar el segle XIV); els dos darrers versos donaven la seguretat de no morir de mal de boca qui digués els mots anteriors (remarquem, però, que els gotornons no són pròpiament un mal de boca sinó de gorja); Na Benvinguda no tenia cap empatx a afirmar que d'aquesta manera havia guarit, entre d'altres, el fill menut d'En Bernat de Cabrera, el qual sembla no poder-se identificar amb el comte Bernat I de Cabrera († 1332), car penso que en tal suposició el nostre text s'hi hauria referit almenys amb el qualificatiu de *nobilis domini*; podia, però, ésser alguna persona perta-

28. Vegeu l'entrada Foc.

nyent a una branca collateral, més o menys llunyana. Només sabem que el bisbe li imposà penitència pública, però no sabem quina.

Anys més tard, se'ns presenta al bisbat de Girona el cas de Francesc Oller, a Matajudaica. Per la seva confessió, sabem que actuava en dues malalties: la *desfeta*, equivalent, segons el DCVB, a «queratitis, inflamació de la còrnia de l'ull», i el mal de ventre. És detallada la descripció del ritus per al primer mal i particularment interessant la fórmula del segon. El ritus del primer es basa en una herba que fins ara no he pogut identificar i el nom de la qual no trobo ni en el DCVB ni en l'obra d'Antoni Grierà, *Tresor de la llengua* (Barcelona 1935 ss.) ni en la de Joan Cadevall i Àngel Sallent, *Flora de Catalunya* (Barcelona 1915) ni en la de Francesc Masclans i Girvés, *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes* (Barcelona 1954); el nostre Francesc Oller l'anomena *cru(i)xerola*; l'única cosa que puc deduir és que el seu tronc feia nusos; un cop collida, pronunciava la fórmula «Pater noster per Na Brunissén» o pel qui sigui, i resava pel cap baix tres Parenostres i Ave Maries; després prenia tres nusos de l'herba esmentada, els col·locava en un pedaç nou de lli i lligava el fardellet al coll del pacient, el qual guaria de seguida. Al malalt de mal d'estómac li feia el senyal de la creu, l'encomanava a Déu i a la Verge Maria, deia almenys tres Parenostres i Ave Maries i acabava amb els quatre versos copiats en el doc. 9; l'*oliverdola* del tercer és desconeguda dels diccionaris, tant generals com especialitzats en flora, encara que hom pot suposar que tal paraula és diminutiu d'*olivarda* (la qual, amb *olivardeta* i *olivardo*, sí que hi figura). Però el problema principal és per a mi el de la procedència de l'estrofa; m'he adonat que, efectivament, podia ésser la que un joglar deia o cantava a una hostalera per captivar-se la seva voluntat; per això comença presentant-se i presentant-li el dilema de si la jutjarà bona o dolenta; el segon vers dóna la resposta: és bona hostalera aquella que acull; si el vers fa efecte i l'hostalera vol ésser qualificada de bona, els versos terç i quart proposen un exemple de bon acolliment: que l'hostalera pari per al juglar llit d'*oliverdola* i que el cobreixi amb flassada nova. Una cosa és certa: no hi ha en aquests quatre versos cap referència ni directa ni indirecta (com la que hi pot haver entre la guarició de la granellada de foc salvatge i el fet de trobar nou fonts per a apagar nou focs, tal com diu una de les fórmules conegudes per Na Benvinguda de Mallnovell) a cap malaltia ni guarició. Una interessant dada complementària és la que Francesc Oller col·locava la seva fórmula en relació al gènere literari de les contalles populars sobre «quan Nostre Senyor anava pel món...», més encara, haurien estat pronunciades pel mateix Jesús, cosa que explicaria llur eficàcia, també mèdica. La repercussió social d'aquest guaridor no sembla haver estat gaire àmplia. I no consta que hom li imposés cap penitència.

III. *El cas de Na Gueraula Codines, de Subirats*

Cap, però, dels casos anteriors no pot comparar-se amb el de Na Gueraula Codines, de Subirats al Penedès, per la riquesa de la documentació que hi fa referència, a través de la qual descobrim una situació que durà una trentena d'anys, suscità problemes que no hem trobat en els guaridors que ja coneixem i tingué una repercussió social sense parió. La primera novetat que presenta és que, ultra les activitats «sortilegii et divinationis» (doc. 3), tenia actuacions d'autèntica medicina popular, en les quals és difícil de destriar allò que li podia venir d'un ensenyament en darrera instància professional, d'allò que hi podia haver d'intuïció personal i de capacitat de suscitar la confiança i amb ella la cooperació de les forces vitals del malalt. Afegim-hi, encara, la informació proporcionada per Na Codines sobre les activitats d'una mora, Na Aixa (doc. 4).

D'acord amb la novetat esmentada, la nostra exposició, després d'haver aplegat les dades personals de Na Codines, recordarà les seves activitats, primer les supersticioses i després les de medicina popular; a continuació dibuixarem la reacció de l'autoritat eclesiàstica tant davant les unes com davant les altres; acabarem parlant de la seva informació sobre la mora Na Aixa.

Na Gueraula Codines fa la seva entrada en la documentació històrica com a dona, cal suposar casada, i en estat (doc. 3); era el 19 de desembre del 1304; vint-i-quatre anys més tard, el 18 de juny del 1328, un fill seu, qui sap si el que nasqué l'any 1305, sortia fiador de sa mare (doc. 6); es deia Pere Ferrer i això ens indica que Codines no era el cognom de casada; jo diria que era el de la casa o mas del poble de Subirats, on la família vivia. És possible de precisar més la seva edat. L'any 1307 recordava d'haver après allò que sabia d'observació mèdica una trentena d'anys abans (doc. 4); suposem que en el moment de l'aprenentatge en tingués entre quinze i vint; l'any 1307 n'hauria tingut entre quaranta-cinc i cinquanta; hauria nascut, doncs, entre el 1257 i el 1262; diguem que entorn del 1260. L'any 1330 encara vivia; hauria tingut, doncs, entre els seixanta-set i els setanta-dos anys; devia morir aviat, perquè després del 15 de juny d'aquell any ja no torna a comparèixer en la nostra documentació. Ha de restar sense resposta la pregunta de si havia nascut a Subirats o si era de Vilafranca del Penedès (on joveneta aprengué les observacions del metge moro En Bofim) i després, potser en casar-se, passà a Subirats. També seria possible que hagués nascut en aquesta o en alguna altra població i hagués anat a Vilafranca qui sap si a fer de minyona.

Al moment de comparèixer en la documentació històrica ens consta que l'activitat guaridora de Na Codines ja havia tingut temps de fer-se famosa,

d'arribar a oïdes de l'autoritat i d'haver estat penitenciada sembla en una sola ocasió (doc. 3); la citació i compareixença de Na Gueraula Codines davant el bisbe a Sant Cugat del Vallès el 19 de desembre de 1304 és, doncs, reincidència i així s'explica la relativa longitud de la declaració. Per aquesta sabem que la seva activitat s'estenia a diverses malalties (doc. 3), també d'animals (ibid.), amb una menció especial per al mal de llegodisses (*leguadizes*), que ella identificava amb els ja coneguts gotornons (el lector segurament recorda que el DCBV defineix la llegodissa com un «bony que es congria davall l'aixel·la o en els engonals o a la sofraja i és conseqüència d'una infecció iniciada en un altre lloc del cos (Mall.)»); si hem de prendre les fórmules verbals guaridores com a indicació de malalties a les quals s'aplicaven, caldria afegir a la llista la gota, i el «mal de vives e de terçó», que no he pogut identificar. Només en el cas dels animals no ens consta la fórmula verbal fora del *Pater* i *Ave* i en canvi trobem descrit amb detall el ritus, compost de dos elements, cosa i gest: la cosa era una creu feta amb palla d'ordi; el gest era fet amb els dits petit i índex (gest que encara avui a Itàlia és el més popular de *scongiuro*), cosa i gest damunt la cua de l'animal emmalaltit.

Retrobem en les fórmules les oracions cristianes del Parenostre i de l'Ave Maria, completades, quan el conjur es fa a favor d'una persona, amb el Credo i en un cas amb el senyal de la creu, l'única d'aquestes fórmules de pregària que ací és escrita en català (doc. 4), segurament perquè les altres tres encara eren ensenyades en llatí. La fórmula conjuratòria que sembla específica per a la gota (doc. 3) sembla també la més típica d'un conjur; són tretze versos de longitud i rimes diverses (AA B CC DDDDD E FF), en els quals hom pot distingir tres parts: els cinc primers són introductoris; del sisè a l'onzè trobem l'enumeració dels mals dels quals el conjur pretén defensar el malalt; i s'acaba intentant d'assegurar l'efecte mitjançant una invocació a tota la cort celestial. La cosa que no convenç és el fet de presentar aquesta fórmula com a apropiada per al conjur de malalties diverses, quan sembla específica del mal de gota, l'esmentat en el primer vers. Na Codines ens diu que no se li presentà ocasió d'aplicar la fórmula que, d'acord amb el text sembla l'apropiada per al «mal de vives e de terçó», però no ens diu quina era l'ocasió que ella considerava apropiada; són tres versos de consonància monorima, els dos primers endecasíl·labs, el tercer de catorze síl·labes. Ella mateixa digué que en el temps anterior a la seva trobada amb el bisbe Ponç de Gualba a Sant Cugat del Vallès (doc. 3), havia intentat de guarir malalts de tisi amb conjur, però no donà cap indicació sobre ritus ni fórmula.

Les activitats de Na Gueraula Codines pertanyents a l'art de la medicina foren declarades gradualment. En la seva trobada amb el bisbe de Barcelona

a Sant Cugat del Vallès, en acabar l'any 1304, al qual comparegué oficialment citada i per tant sospitosa, un dels punts de l'interrogatori fou el de si sabia quelcom de medicina, senyal que el bisbe havia estat informat sobre aquest extrem i en volia aclariments. En aquella ocasió, Na Codines només exposà les seves activitats en un punt: el de l'observació de la urina com a base de diagnòstic de malalties; les seves explicacions es poden resumir en el següent quadre d'equivalències:

<i>Qualitat observable</i>	<i>Malaltia</i>	<i>Remei</i>
Líquid de color citrí	febre contínua	dejuni i abstinència
Líquid gairebé vermell	febre terciana	dejuni i abstinència
Líquid gairebé roig després de l'accés i després normal	febre quartana	recurs a metges
Líquid espumós i blanc	apostema	recurs a metges

En la informació complementària del 22 de juliol del 1307, confirmà l'activitat anterior i parlà de dues més, la relativa a l'altre capítol elemental de la simptomatologia, que és el pols, i una expressió molt genèrica, la de donar consells als malalts, evidentment després d'haver indagat els símptomes esmentats o d'altres. El seu fort, però, sembla haver estat el de diagnosticar a base de la urina, car tal com ella mateixa precisà, els malalts hi acudien en gran nombre «specialiter pro urinis diiudicandis» (doc. 4). Aquesta segona sessió informativa, basada en la presència espontània de la protagonista davant el bisbe, fou més rica en notícies, segurament perquè Na Codines no se sentí tractada com a sospitosa, ans es trobà en un ambient de confiança; d'altra banda, si anà espontàniament a sincerar-se amb el bisbe, hi aniria decidida a dir la veritat. De fet, el punt més important d'aquesta segona sessió fou la pregunta sobre on havia après les equivalències del quadre anterior i explicà que d'un metge estranger (*extraneo*), el qual hauria arribat per mar a les costes del Penedès i s'hauria estat a Vilafranca, on ella l'hauria tractat (seria minyona de l'hostal o de la casa on aquell metge posava?). Collocat davant el fet que els coneixements de Na Codines, almenys en aquest punt, provenien d'un professional de la medicina, ni que, segons que sembla fos moro (En Bofim), el bisbe Ponç de Gualba consultà dues personalitats de la Barcelona d'aleshores: mestre Bernat ça Llimona, metge i beneficiat de la Seu barcelonina, relacionat —qui sap si deixeble— amb Arnau de Vilanova, i considerat «pro meliori Barchinone»,²⁹ i fra Pere

29. Sobre aquest metge i la seva relació amb Arnau de Vilanova, em permeto de remetre al meu *L'«Alia Informatio Beguinorum» d'Arnau de Vilanova* (Studia, Textus, Subsidia II), Barcelona 1978, 108-120.

Tomàs, franciscà i professor en l'aleshores *Studium Ordinis* del convent de sant Francesc, el qual, tot i ésser d'origen gallec fou destinat ací en acabar els seus estudis filosòfics i teològics a la Universitat de París com a deixeble molt qualificat de Duns Escot —tan qualificat, que durant la Baixa Edat Mitjana seria conegut com a *Scotellus*—; no puc dir, però, si ja durant els anys de la seva estada a Barcelona cultivava també ell o almenys se sentia atret pels secrets de la màgia, tal com es descobrí després durant el temps d'estada a la cort papal d'Avinyó, cosa que li féu passar els darrers anys de la vida en les presons papals.³⁰ Tornant a Barcelona i a la consulta sobre les activitats guaridores de Na Gueraula Codines, cal suposar que tots dos mestres donarien parer favorable, car l'esmentat bisbe de Barcelona li permeté de seguir practicant «de iudicando urinas et dandis consiliis infirmis et patientibus, recepto ab ea iuramento quod fideliter illis utatur sine aliqua coniuratione et nullo medicamento» (doc. 4).

Donant per sabut l'èxit popular de les activitats guaridores de la nostra protagonista, del qual són testimoni unànime tots els documents que hi fan referència i que el lector pot veure en l'apèndix, hem de dir que la posició de l'autoritat eclesiàstica davant aquella activitat seguí una línia que anà de la desconfiança inicial a una distinció més justa entre les dues menes d'activitats, i desembocà en un enduriment que es traduí en l'exigència de fiança (l'alternativa de la qual era l'empresonament) i en la denúncia a l'inquisidor a fi que aquest se n'ocupés, pas tant més de doldre pel fet que es realitzava en una dona ja molt avançada en edat.

Comparada amb les que ja li coneixem, la reacció del bisbe Ponç de Gualba (o dels seus juristes) en relació a Na Codines després de l'interrogatori de Sant Cugat del Vallès (doc. 4) ha d'ésser qualificada de dura, car no sols l'afectava ella ans encara posava en guàrdia les autoritats parroquials. En allò que l'afectava directament, la provisió episcopal comportava els següents elements: *a*) jurament de no practicar en endavant cap mena de conjur, endevinació ni medicació (aquest primer extrem està jurídicament relacionat amb el que trobarem després sota l'apartat *f*); *b*) pena d'estar-se no un o més diumenges normals, ans en les tres festes solemnes de Nadal, Cap d'Any i Aparició o Epifania, dreta i sense capa, vora el capellà quan

30. Els estudis sobre Pere Tomàs anteriors al 1970 es poden veure en Isaac VÁZQUEZ, *Aportaciones histórico-literarias a la historia del pensamiento en España*, dins «Antoniano», XLVII (1972), 641-684, en particular en les pp. 648-655; per als anys posteriors, conec P. T. STELLA, «Res generabilis simplex est: Il radicalismo antiilemorfico di Tommaso Barneby e di Giacomo di Carsetto nella recensione di Pietro Tomàs», dins «Salesiano», XXXVIII (1976), 755-806; i l'altre article del mateix autor, *Erronea et horrenda... pulchra et solemnis... Antropologie in concorrenza nel Com. in I-II De Anima di Pietro Tomàs*, dins «Aquinas», XXI (1978), 400-438.

aquest hagués acabat les pregàries entre l'evangeli i el credo de la missa major, i de proclamar a tot el poble que ella, Na Codines, no sabia res de medicina i que ningú no hi acudís; *c*) amenaça d'excomunió a qui, malgrat la prohibició anterior, hi acudia; *d*) peregrinació a Montserrat quan hagués deslliurat l'infant que gestava; *e*) res de cent Parenostres i Ave Maries en el termini d'un any; *f*) perill de passar a la categoria legal de convicta de crim en cas de reincidir en les activitats especificades en l'apartat *a*). Als dos setmaners de Sant Pere de Subirats, el bisbe els manava que si Na Codines no complia la penitència pública descrita en l'apartat *b*), declaressin l'interdicte sobre tota la parròquia i pareessin la celebració d'actes litúrgics; i que estiguessin informats sobre si tornava a les pràctiques guaridores i, en cas afirmatiu, n'informessin el bisbe.

Ja sabem que tot aquest conjunt de provisions es basava en un equívoc parcial, el dels possibles coneixements mèdics de Na Codines, equívoc que fou aclarit en la trobada de Barcelona del 22 de juliol del 1307, el resultat de la qual ja ens és conegut (doc. 5); amb la llicència parcial per a l'observació, diagnòstic i consell de malalts, sobretot en tant que aquestes activitats es basaven en dades objectives proporcionades pel pols i l'orina, sembla (almenys el silenci dels documents ens porta a pensar-ho) que hi hagué un llarg període de pau en relació a les activitats guaridores de la dona de Subirats. En aquest sentit, els dos darrers documents que hi fan referència (els nn. 6 i 7) són ja, si la meua interpretació no és desenfocada, la mostra de passos cada vegada més radicalitzats pel camí de la ruptura. El primer dels dos esmentats dibuixa una situació que encaixa amb allò que acabem de dir, tal com ho demostren les paraules «... sub velamine medicine...»; si no interpreto malament, Na Gueraula Codines s'havia mantingut dins les coordenades del pacte amb el bisbe de Barcelona posterior a la consulta als mestres Bernat ça Llimona i Pere Tomàs, o almenys havia mirat de salvar les aparences d'una activitat purament mèdica; això no obstant, per raons que ens són desconegudes, l'autoritat eclesiàstica havia tingut indicis que sota aquella aparença també hi havia conjurs i sortilegis. I ara es repetiria, encara endurida, la sessió del monestir de Sant Cugat; endurida en el sentit que ja no serien ofertes a Na Codines aquelles atenuants que la llei atorga a qui té la fitxa penal neta; per això, el camí indicat pel doc. n. 6 és el de la presó, convertit ací en el de la llibertat condicional sota fiança de cinc-cents sous o vint-i-cinc lliures; la quantitat demostra que l'afer era plantejat com a greu; també sabem que sortí fiador de la quantitat el seu mateix fill, Pere Ferrer. El document no ens diu res més, tot i que ens hauria agradat de saber amb detall allò que Na Codines confessà sobre les seves activitats reals i les fórmules que emprava.

La ruptura arribaria dos anys més tard, quan el vicari general, actuant

en nom del bisbe i en descàrrec d'aquest, posava tot l'afer de la nostra protagonista en mans de l'inquisidor (o pretès inquisidor, «ut dicitur»), Felipe Alfonso,³¹ segurament a fi de prevenir qualsevol acusació que hom pogués fer contra Ponç de Gualba pels llargs anys durant els quals Na Codines havia actuat sense traves i en pau; em sembla significatiu el fet que la cèdu-la escrita i feta llegir pel vicari general esmentat comença amb una referència als *canonica instituta*, que no és altra cosa que el paràgraf final del capítol tercer de les constitucions del Concili IV del Laterà (1215), que Sant Ramon de Penyafort recollí en la seva compilació de *Decretals*;³² el vicari general veia, doncs, que algú podia agafar en les seves mans l'espasa d'aquell paràgraf i brandar-lo contra el seu bisbe i per això es basquejava a posar en mans de l'inquisidor dues dones del Penedès, Na Guillema Mira i Na Gueraula Codines (ací *Cudina*); la raó era «quod multis temporibus use sunt et utuntur multis et gravibus sortilegiis, inter que sunt quedam que sapiunt heresim manifeste» (doc. 7); no sabem res més; ni si l'inquisidor procedí (cosa que cal suposar), ni quin fou el resultat del procediment. I així s'acaba la informació sobre el cas de Na Gueraula Codines, de Sant Pere de Subirats.

Abans d'acabar, però, tornarem uns quants anys endarrera i ens fixarem un moment en allò que la nostra protagonista declarà sobre una altra fetillera, Na Aixa, mora, en la segona trobada amb el bisbe de Barcelona, aquella que li proporcionà gairebé vint anys de pau. Subratllo el sentit de l'avinentesa perquè no podem descartar que, àdhuc inconscientment, aquell dia Na Codines aprofités l'ocasió per a carregar les ombres entorn d'una contrincant de manera que per comparació ella resultés descarregada. Ni que només fos aquesta consideració, ja bastaria a retreure'm de qualsevol afirmació favorable o contrària a la veritat de les declaracions de Na Codines a càrrec de Na Aixa; m'he de limitar a allò que trobo en el document,

31. Aquest dominic inquisidor del nostre país, era pràcticament desconegut fins ara dels estudiosos de la inquisició catalana medieval; a Girona el trobo el 8 de febrer de 1323 (1322) amb la qualificació de «prior domus predicatorum Gerunde» (ADG, sèrie G [*Notularum*] 3, f. 213^v); el 18 d'agost de 1325 consta «lector predicatorum Barchinone» (*ibid.* 5, f. 62^v); potser era substituït o delegat de l'inquisidor per a la instrucció de certes causes, amb facultats semblants a les que consten en la delegació de fr. Bernat de Puigercós a fr. Sancho de Torralba, que hom pot veure en el meu *El procés inquisitorial barceloní contra Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342)*, en «Revista Catalana de Teologia», IV (1979), 321, nota 20.

32. Joannes Dominicus MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Venècia 1767 [reimpressió de Graz 1961], vol. 22, col. 989-90; cf. també *Decretal*. V, VII c.13 § 8 (FRIEDBERG II, 789); s'ha de completar amb les dades d'Anneliese MAIER, *Eine Verfügung Johannis XXII, über die Zuständigkeit der Inquisition für Zaubereiprozesse*, en «Archivum Fratrum Praedicatorum», XXII (1952), 226-246.

sense gosar-me inclinar a afirmar-ne la veritat, de la mateixa manera que no em puc decidir a presentar aquell quadre com a resultat d'una competència malvolent.

El fet és, però, que el 22 de juliol del 1307, portat segurament per la confiança que li inspirava una dona que s'havia presentat espontàniament a aclarir la pròpia situació, el bisbe de Barcelona Ponç de Gualba preguntà Na Gueraula Codines sobre la mora Na Aixa i les seves activitats conjuradores. La pregunta del bisbe ens permet d'endevinar que ell només sabia l'existència d'una mora, la qual era estadana del castell de Subirats. Na Codines li proporcionà una informació gairebé exhaustiva; li digué el nom, que ja ens és conegut; li precisà tant el camp d'actuació (conjurs per a trobar coses robades o per a treure malefics) com l'instrument preferit (la corretja) i li revelà les pròpies fonts d'informació, les quals eren l'experiència personal (l'havia vista actuar una vegada) i el testimoniatge d'una veïna seva, N'Ermessèn de Codins (sic; Codines?), la qual havia acudit als serveis de Na Aixa per trobar un furt; segons la narració de N'Ermessèn, el ritus en aquella ocasió havia estat el de prendre tres grans de blat enmig de les dues mans, dos dels quals s'haurien tornat negres. Pel que fa al nostre tema la narració s'acaba ací i hom es pregunta si el fet de tallar-la immediatament després dels dos grans tornats negres no s'ha d'explicar perquè per a tots, bisbe i informadors, aquest extrem era definitiu per a demostrar que el dimoni hi actuava.

A tall de resum

Abans d'arribar a la documentació transcrita, prego el possible lector que em permeti encara de fer algunes consideracions de conjunt.

La primera crida l'atenció entorn de la lluita entre les autoritats eclesiàstiques d'una banda i de l'altra amplis sectors de la població, els quals recorrien a formes de religiositat dominades per l'egoisme propi i pel presupòsit que existeix un secret que pot posar l'omnipotència de Déu al servei d'una persona humana; l'esforç dels responsables de l'Església a fi de «parare Domino plebem perfectam» (cf. Lc 1, 17) xocava, pel que fa a la superstició, amb la necessitat humana d'eficàcia; no tinc elements de judici que em permetin de precisar si les manifestacions catalanes de la primera meitat del segle XIV³³ havien crescut en comparació amb les de temps ante-

33. Crec que cal almenys assenyalar el fet que aquesta problemàtica no fou únicament popular ans esdevingué teòrica i suscità una sèrie de tractats d'autors de primera línia durant la Baixa Edat Mitjana. Tomàs d'Aquino escriví un *Tractatus de sor-*

riors, però les mostres ara conegudes del segle XVII³⁴ ens permeten de copsar que entre el 1348 i el 1600 es produí en aquest camp una gran inflació tant en ritus com en fórmules.

La segona assenyala el predomini absolut de la dona com a element actiu d'endevinacions, sortilegis i conjurs; els homes que apareixen són excepció i ni en nombre ni en importància no poden competir amb les dones.

La tercera és que el vocabulari específic que hem anat detectant és gairebé desconegut de la gran recopilació històrica del lèxic català que és el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (Ciutat de Mallorca 1930 ss.), en el qual manquen tant les paraules *berb*, *caní* (cap), *cruixerola*, *eixartellar*, *oliverdola*, com el sintagmes *mal de vives* o *mal de terçó*; això sembla indicar que aquest és un camp que podria enriquir considerablement el vocabulari català antic.

La quarta és que en l'exercici de les activitats guaridores, les fórmules que els protagonistes declaraven emprar podien no tenir cap relació directa amb el mal que pretenien guarir i àdhuc podien procedir de camps totalment aliens a la superstició. Confesso sortir d'aquest estudi amb la impressió que el guaridor sabia poques fórmules i que les emprava indistintament, qualsevol que fos el mal.

El capteniment de l'autoritat eclesiàstica sembla haver estat el de no profunditzar excessivament en aquest camp, bo i limitant-se a donar penitències més aviat lleus quan, després de rebre la denúncia d'algun cas, havia

---

tibus (FRETTÉ XXVII, 439-448) i un *De iudiciis astrorum* (*ibid.* 449); Agostino Trionfo un *Contra divinatores et somniatores* (en publicà fragments Rudolf SCHOLZ, *Unbekannte kirchenpolitische Streitschriften aus der Zeit Ludwigs des Bayern* [1327-1354]. *Analysen und Texte. Zweiter Teil: Texte* [Bibliothek des Königlichen Preussischen Instituts in Rom X], Roma 1914, 480-491; n'he publicat un capítol sobre problemes d'endevinació i d'altres de connexos en *Sobre l'ars No[ta]toria de Ramon Llull*, dins «Revista Catalana de Teologia», V [1980], 223-227); un nostre conterrani, Guillem d'Aragó té un *De pronosticatione sompniorum* publicat per R. A. PACK en «Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge», xxxiii (1966), 237-292; Nicolau Oresme és autor d'una *Quaestio contra divinatores horoscopios*, publicada per S. CAROTI, *ibid.*, xliii (1976), 201-310; Nicolau de Cusa dedicà al tema la segona part del sermó d'Epifania *Ibant magi* (*De superstitionis lumine deceptivo eiusque generibus*) i les notes que Rudolf Haubst ha posat a la seva edició equivalen a una riquíssima bibliografia d'autors medievals sobre el tema (cf. Nicolai DE CUSA, *Opera Omnia* iussu et auctoritate Academiae Litterarum Heidelbergensis ad codicum fidem edita. XVI, 1: *Sermones I* [1430-1441]. *Fasciculus I: Sermones I-IV*, Hamburg 1970, 29-38).

34. Francesc RIERA I MONTERRAT, *Remeis amatoris, pactes amb el dimoni, encanteris, per a saber de persones absents, cercadors de tresors, remeis per a la salut*. Bruixes i bruixots davant la inquisició de Mallorca en el s. XVIII (Pequeña Biblioteca CALAMUS SCRIPTORIUS), Barcelona-Palma de Mallorca 1979, 62 pp.

cregut que calia precisar la informació amb la confessió de l'interessat; l'escalada vers les penes més greus només es produeix quan la mateixa autoritat es podria veure compromesa, com és el cas dels darrers anys de Na Codines de Subirats. Pel que fa a aquesta dona i a les seves activitats més acostades a la medicina, el capteniment de l'autoritat és negatiu mentre no li consta que la interessada posseeix coneixements mèdics (i és negatiu, entre d'altres raons a fi d'evitar possibles perills per a la salut dels qui hi acudien) i permissiu en la mesura que l'activitat guaridora es pot reduir a art.

Barcelona, 24 de juny de 1981

DOCUMENTS

1

1303 agost 2. Sant Pere de Ribes

ADB, Visit. 1B, f. 35^v

Els informadors convocats pel bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba, amb motiu de la visita pastoral a sant Pere de Ribes denuncien les activitats guaridores de dues dones, les quals confirmen i expliquen llurs conjurs.

Anotació original contemporània escrita directament en el llibre de visita.

Ribes.

Die veneris IIII nonas augusti anno quo supra,^a idem dominus episcopus visitavit ecclesiam de Rippis et confirmavit ibi. Item tonsoravit infrascriptum tantum; Berengarius dez Casals, tonsoratus.

Et post predicta, vocavit P[etrum] Arayó, Ar[naldum] de Soler, P[etrum] dez Casals, G[uillelmum] Babau et P[etrum] Oler, parrochianos dicte ecclesie, qui iurati dixerunt... Item^b dixerunt quod Na Orpina et R[aymunda] Guitarda de Miralpex sunt coniuratrices et divinatrices.

Et dicta R[aymunda] Guitarda per sacramentum confessa fuit se usa (*sic*) fuisse publice^c coniuratione corrige,^d propter infirmitatem hominum et puorum et oculorum.^e

Unde dominus episcopus iniunxit sibi quod publice staret ligata corrigia circa collum per II dominicas continuas et quod ulterius non uteretur.

Dicta vero Orpina postea veniens confessa fuit per sacramentum se usa (*sic*) fuisse coniuratione «En Gotornons que esclafau».

Unde dominus episcopus iniunxit sibi ne admodo uteretur dicta coniuratione;

et quod stet per primo venientem dominicam ad portas ecclesie, dum missa celebratur, discalciata et sine capa.

^a f. 11^v Anno domini M CCC tertio et in carta inter fol. 27-28 ^b In marg + ^c inter lin
^d ms corrigie ^e corr olorum

2

1303 agost 4. Sant Boi de Llobregat

ADB, Visit. 1B, f. 37^{r-v}

Els informadors convocats pel bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba, amb motiu de la visita pastoral a Sant Boi de Llobregat denuncien les activitats guaridores de Na Godaia, d'Elicsén Godalla i d'una altra dona anomenada Catalana. Anotació original contemporània escrita en el llibre de visita.

Sancti Baudilii.

Eadem^a die dominica et anno predictis visitavit ecclesiam sancti Baudilii et confirmavit ibi. Item tonsoravit...

Et postea fuerunt vocati quidam de parrochianis: P[etrus] d'Arloví, Bernardus Bardina, Iac[obus] Bardina, P[etrus] de Girona, G[uillelmus] Cathalà, R[aimundus] Pesteler, Iac[obus] Za Tria, B[ernardus] Lor, qui iurati dixerunt... Item, dixerunt quod Na Godaya facit coniurationes hominibus et animalibus patientibus. Idem facit Elicsendis Godayla et Cathalana. Idem dixit Catalana per sacramentum, se uti coniuratione oculorum, cum^b «Pater noster» et «Ave Maria», et quibusdam verbis profanis mixtis cum verbis divinis, que dixit. Item, quod frangit glandulas sine coniuratione. Idem dixit per sacramentum Elicsendis Godaya predicta, quod coniurat oculos et glandulas. Item, animalia exarteylata cum gladio *mange blanc*.

Unde utrique earum fuit iniunctum quod de cetero non utantur predictis coniurationibus et quod stet^c Catalana^d per III dies dominicos et^e dicta Elicsendis Godaya per unum in portis ecclesie sine capa, dum missarum sollempnia celebrabuntur.

^a in marg + ^b pater noster...cum inter lin ^c corr stent ^d ms calana ^e dicta...unum inter lin

3

1304 desembre 19. Sant Cugat del Vallès

ADB, Visit. 1B, ff. 42^v-44^r

El bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba, cita a la seva presència, interroga sobre les activitats guaridores i imposa penitència a Na GERALDA CODINES, de Subirats.

Anotació original escrita en el llibre de visita.

Anno Domini M CCC quarto, XIII kalendas ianuarii, dominus Pontius, Bar-

chinone episcopus, citavit personaliter venire ad se Geraldum de Codines, de parrochia de Sobirats, que erat publice diffamata de crimine sortilegii et divinationis per plures circumvicinas parrochias, et cui etiam iam alias ratione dicti criminis fuerat pena imposita per dictum dominum episcopum ratione predicta.

Et veniens citata ante presentiam dicti domini episcopi ad monasterium sancti Cucufatis, iurata dixit et confessa fuit se pro diversis infirmitatibus fecisse coniurationes et invocationes Dei et sanctorum, dicendo «Credo in Deum», et «Pater noster», et «Ave Maria», et subsequenter dicit:

«Conjur-te, gota,
 conjur-te tota,
 conjur-te per Déu
 e per madona sancta Maria
 per los^a sens e per les sentes que auia:
 que así no pusques aturar
 ni esses^b caschar
 ni popa machar
 ni dia passar
 ni punt donar
 ni rail metre.
 Per la cort celestial,
 que aquesta persona no aia mal».

Item, ad curtionem (*sic*) animalium dicit «Pater noster» et «Ave Maria» et facit crucem de palea ordeii^c cum minimo digito et indice super caudam animalis patientis.

Item, dixit se scire sequentem coniurationem, sed se ea usam non fuisse:

«Un rey moro III fiyles auia,
 la una taylaua, l'altra cusia,
 l'altra de mal de uiues e de terzó fahia»;

sed si casus sibi accidisset, bene usa fuisset.

Item, interrogata fuit si scit aliquid de arte medicine; dixit se nihil scire, excepto quod in urina^d dixit^e se cognoscere infirmitatem patientis.^f

Interrogata per que signa aqua (*sic*), dixit quod quando est febris continua est aqua citrina; quando est terciana est quasi *vermeyla*; quando quartana, post accessionem est quasi rubia, post non apparent signa infirmitatis in ea; quando est apostema^g est aqua spumosa et alba.

Interrogata cuiusmodi remedia adhibet in predictis, dixit quod in terciana et continua mandat ieiunare et abstinere; apostematis autem^h dicit esse periculum et quod vadant ad medicos maiores; et idem dicit quartanariis.

Interrogata si scit aliqua alia medicamenta dixit quod non.

Et cum dicta Geraldus esset publice diffamata, ut supra dicitur, dominus episcopus, recepto primitus sacramento ab ea quod de cetero non utatur aliqua coniuratione, divinationeⁱ aut medicamento, cum fuerit confessa se aliquid in veritate nescire et per consequens posset esse et fuerit periculum saluti animarum et corporum, iniunxit^j ei quod per III dies solemnes,^k scilicet in proxima die nativitatis Domini, et die circumcisionis et apparitionis sequentibus, stet

iuxta presbiterum postquam fecerit preces, sine capa *e-n cors*, et dicat quod ipsa nichil scit de predictis nec habet aliquam fidem nec credit aliquid utilitatis afferre, et quod aliqua persona ad eam de cetero non veniat; et, si aliquis scienter veniret ad eam¹ occasione predicta, sciant^m quod dominus episcopus eos denunciabit excommunicatos.

Et dominus episcopus, iniuncta sibi penitencia quod post partum quem gerit in utero visitet ecclesiam beate Marie de Monte Serratoⁿ et quod dicat C «Pater noster» et totidem «Ave Maria» hinc ad unum annum, absolvit eam. Ita tamen quod si de^o cetero ad premissa rediret, pro convicta (!) haberetur omnino super criminibus antedictis.

Et mandavit Bernardo Messegerii et Arnaldo de Peralba, hebdomadariis^p de Sobirats, quod si dicta Geralda nollet predictam penitentiam humiliter complere, quod cessent a divinis quamdiu ipsa fuerit in parrochia sua.

Item, iniunxit^q eisdem hebdomadariis^r quod sint diligentes ad indagandum si predicta Geralda rediret ad eundem errorem et quam cito domino episcopo denuntient; alias, contra eos procederet et non possent negligentiam suam aliquatenus excusare.

^a corr sos ^b lect dub yses vel oyses ^c de palea ordeí inter lin ^d seq cognoscit inf cancell
^e corr disit ^f ms pascientis ^g ms apoststema ^h seq mandat cancell ⁱ ms divynatione ^j ms
 iniunxit ^k ms sollempnes ^l seq per cancell ^m corr scietis ⁿ seq eundo et redeundo pede dis-
 cialiato cancell ^o corr dere ^p ms ebdomadariis ^q ms iniunxit ^r ms ebdomedariis

1307 juliol 22 Barcelona

ADB, Visit. 1B, ff. 43^r-44^r

Na Geralda Codines, guaridora de Subirats, es presenta espontàniament i es sotmet altra vegada a l'interrogatori del bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba. Anotació original escrita en el llibre de visita.

Geralda de Codines venit ad dominum episcopum proprio motu, alias non vocata nec citata, XI kalendas augusti, anno Domini M CCC septimo ad civitatem Barchinone, et prestito ab ea^a iuramento quod super predictis et aliis interrogatis fideliter responderet,^b dixit quod postquam dictus dominus episcopus apud^c monasterium sancti Cucuphatis, ut predicatur, iniunxit^d sibi quod de quibusdam sibi superius prohibitis per eundem non uteretur, fuit usa de iudicandis urinis et de pulsu tangendo et de dandis^e consiliis infirmis quacumque infirmitate^f et adhuc utitur istis ad utilitatem patientum. De coniurationibus autem predictis vel aliis postea usa non fuit nec erit.

Interrogata si plures infirmi veniunt ad eam, dixit quod sic et specialiter pro urinis iudicandis.

Interrogata ubi didicit illam artem, dixit quod a quodam medico extraneo, qui venit per mare ad Villam Francham, nomine En Bofim, bene sunt xxx anni.

Et dominus episcopus, habito consilio magistri Bernardi de Limona, fisici, et fratris Petri Thome, permisit eam uti de iudicando urinas et dandis consiliis in-

firmis et patientibus,^g recepto ab ea iuramento quod fideliter illis utatur sine aliqua coniuratione et nullo medicamento.

Interrogata fuit dicta Geralda Cudina super statu et conversatione cuiusdam sarracene, que moratur^h apudⁱ castrum de Sobirats.^j Dixit quod vocatur Na Axa, et illa facit divinationes et coniurationes furtorum et maleficiorum cum corrigia, ut ipsa vidit quadam vice et audivit a quadam vicina sua, Ermesende de Cudins, que iverat ad eam pro furto inveniundo; et retulit huic testi quod III grana frumenti accepit dicta Axa inter manus et II fuerunt versi in nigredinem. Et dicta Axa moratur per se et sustinet eam G[uillelmus] de Sobirats, castlanus dicti castri.

Item,^k dixit quod rector de Sabern tenet quandam^l in domo pro concubina, ex qua prolem habet; et est filia Ferrarii de Sabern.

Item, interrogata dixit quod ipsa non facit predictas confectiones in propria persona, sed consulit^m patientibus quod faciant illa (*sic*), si voluerint.

Interrogata quibus coniurationibus utitur, dixit quod *a mal de leguadizes*, id est, *de go[t]ornós*, dicit «Credo in Deum», et «Pater noster», et salutationes beate Marie, [et] signum crucis «e nom del Pare e del Fiyl e del Sant Espirit»; et hanc coniu[ra]tionem facit patientibus dolorem in aliqua parte corporis sui.

Interrogata si utitur aliis coniurationibus in aliquibus infirmitatibus, dixit quodⁿ non.

Interrogata super sortilegiis, dixit quod antequam fuisset confessa dicto domino episcopo [con]suevit uti patientibus thisicam, dicendo coniurationes.^o

^a seq de cancell ^b ms reponderet ^c ms apud ^d ms iniuxit ^e corr danidis ^f quacumque infirmitate inter lin ^g ms pascentibus ^h seq cum Guillelmo cancell ⁱ ms apud ^j seq castlanó de Sobirats cancell ^k praeit + ^l seq sortilegam cancell ^m corr desulit (?) ⁿ seq omnino (?) cancell ^o Interrogata...coniurationes cancell

1310 agost 8. Mosqueroles

ADB, Visit. 1A, f. 151^{r-v}

Els informadors convocats pel bisbe de Barcelona, [Ponç de Gualba], amb motiu de la visita pastoral a Mosqueroles denunciien les activitats guaridores de Benvinguda de Mallnovell, la qual posteriorment les confirmà i explicà.

Anotació original escrita directament en el llibre de visita.

Mosqueroles.

Eadem die sabbati et anno predictis, dictus dominus episcopus visitavit ecclesiam sancti Martini de Mosquerolis ... et fuerunt vocati de parrochianis P[etrus] dez Padró, B[ernardus] Giner, P[etrus] de Casafrancha, P[etrus] Peytavi, G[uillelmus] dez Roure, Geraldus za Costa et B[erengarius] Archimbau et B[ernardus] Ferrer, qui iurati dixerunt quod... || ... Benvinguda de Maynovel, de parrochia sancti Martini de Mosquerolis, sub virtute prestiti iuramenti fuit confessa quod utebatur ista coniuratione: cum «Pater noster» et

«Ave Maria» faciebat tenere pedem illi qui habebat *pantex de cor*, in terra et ponebat pedem in scortice ficulne(!) et postea scindendo ^a corticem ^b circa pedem, dicebat hec verba.

«Esclé e malura

tot ne uaya a pastura».

Et postea dabat patienti illam solam de ficulnea scissam ^c ad formam pedis, et mandabat patienti quod poneret ad fumum vel ad solem, ubi citius esset sicca, et curabatur patiens; et sic medicavit bene circa xx patientes.

Item, ad dolorem capitis dicebat:

«En ^d Pera Marbre sehia,

mon cap m'i dólia;

za mà m'i tenia.

—Fiyló meu, ^e dix Madona sancta:

'uós que auéts mon cap n'i dolia

jo ls uós estreyeria

mas estrena n uolrria'.

—'Madona mare, jo la us ^f daria,

que dona de tot lo món uos faria'».

Item, a foch saluatge e ab uayes, hec ^g verba:

«Nou puygs pugé

e ix puyg deualé;

nou fons hi trobé

e nou fochs n'apagé»,

et curabatur patiens. Et sic curavit Sibiliam de Orta et plures patientes, qui alias non poterant, ut dicebant, remedium invenire.

Item, ad *guturnós*, hec verba:

«Sa mare de sent Archàngel

sancta Paula ^h auia nom

e son pare En Fogerayn.

Qui aquests tres mots dirà

de mal de bocha no morrà»;

et sic curavit filium minorem Bernardi de Capraria et quosdam alios.

Fuit isti mulieri iniuncta penitentia publica.

^a ms cindendo ^b ms scorticem ^c ms cissam ^d ms em ^e seq vos cancell ^f seq far cancell
^g corr n ^h lect dub proaula

Geralda de Codines, de Subirats, citada compareix davant la cúria del bisbe de Barcelona i es compromet a tornar-se a presentar sempre que en sigui requerida, sortint com a fiador el seu fill, Pere Ferrer.

Anotació en registre oficial contemporani.

Die sabbati intitulata XIII kalendas iulii anno quo supra, comparuit Geralda de Cudinis, de parrochia sancti P[etri] de Subirats, citata super eo videlicet quod fuerat contra eam denuntiatus quod utebatur,^a sub velamine^b medicine, divinationibus et sortilegiis. Et recepta ipsius confessione super predictis, promisit sub pena^c quingentorum solidorum presentis monete quod comparebit diebus et horis et locis qui sibi ad hoc fuerint assignati infra VIII dies postquam fuerit requisita.^d Et ad hoc obligavit se et omnia^e bona sua ubique et fideiussit pro ea P[etrus] F[errarii], filius eius, qui cum ipsa et sine ipsa promisit solvere dictam penam, si dicta mater eius deficeret aliquatenus in predictis; et ad hoc obligavit se et^f omnia bona sua ubique et renunciavit, certificatus de iure suo, foro suo seculari, et foro ecclesie se et bona sua quoad premissa subiecit^g et autentice presente (!) et omni alii iuri, usui et consuetudini quibus contra premissa se iuvare posset aliquatenus vel tu[er]i, presentibus P[etro] Saiola et P[etro] de Calaff, presbiteris. Iacobus Argilés.

^a ms utabatur ^b ms valamine ^c seq L sol cancell ^d seq sb et hoc cancell ^e ms omnia et
^f add inter lin ^g ms subgessit

1330 juny 15. Barcelona

ADB, NC 4, f. 251r

Guerau de Gualba, ardiaca i vicari general de Barcelona, actuant en nom del seu oncle i bisbe, Ponç de Gualba, absent, informa l'inquisidor, Felip Alfonso, dominicà, que en la visita pastoral al Penedès ha trobat indicis de «molts i greus sortilegis» a càrrec de les dues dones, Na Guillema Mira i Na Geralda Codines, i posa el cas en mans de l'inquisidor esmentat.

Còpia contemporània en registre oficial.

Noverint universi, quod die veneris intitulata XVII kalendas iulii anno quo supra, venerabilis Geraldus de Gualba, archidiaconus Barchinone, vicarius etc., constitutus in camera hospitii sui archidiaconatus, presente ibidem religioso viro fratre Philippo^a Alfonsi, inquisitores ut dicitur, heretic pravitatis in presencia mei, R[aimundi] de Solerio, scriptoris iurati sub discreto R[aimundo] Danchs, notario publico^b dicti domini episcopi et testium infrascriptorum, etc., presentavit ac per me, dictum scriptorem, legi fecit eidem inquisitori quamdam cedula, cuius tenor talis est: «Quia iuxta canonica instituta quilibet episcopus per se vel per alios debet diligenter invigilare super expurgando de sua diocesi fermento heretice pravitatis, si ecclesiasticam voluerit effugere ultionem, ne si in hoc^c inventus fuerit negligens^d vel remissus ab episcopatus officio deponatur, idcirco nos, Geraldus de Gualba, archidiaconus Barchinone, gerens vices reverendi patris ac domini, domini episcopi Barchinone in remotis agentis, ad predictam et alia vitia de predicta diocesi extirpanda, visitavimus partes Penitensis, in quarum finibus invenimus duas mulieres, quarum una vocatur Na^e Guillema Mira et alia Na^e Geralda Cudina, diffamatas^f quod multis temporibus use sunt et utuntur multis et^g gravibus sortilegiis, inter que sunt

quedam que sapiunt heresim manifeste; et cum talia eternam ledant quamplurimum maiestatem^b et simul per diocesanum et inquisitores talia sint punienda iuxta canonica instituta, propterea vobis, religioso viro fratri Philippoⁱ Alfonsi, de ordine predicatorum, inquisitori heretice pravitatis, predicta denuntiamus ut^j vos ad inquisitionem et punitionem predictorum criminum procedatis, offerentes nos paratos in predictis prestare omne consilium, auxilium vel favorem; et de predictis^k petimus nobis fieri publicum instrumentum per notarium nostre curie infrascriptum». Quod est actum die, loco et anno prefixis, presentibus venerabilibus Pontio de Fuxano et R[aimundo] Bovis, canonicis Barchinone, et Francisco Figera, rectore ecclesie de Monte Nigro, ad hec vocatis [pro testibus e]t rogatis.

^a ms Philipo ^b add inter lin ^c seq fuerint cancell ^d ms negligens ^e add inter lin ^f ms difamatas ^g add inter lin ^h ms magestatem ⁱ ms Philipo ^j seq ad cancell ^k seq comode predictis cancell

8

1344 (1343) març 5/13. Girona

ADG, C 57, f. 51^r

Berenguer des Pou, de Cistella, convicte de practicar conjurs, promet al bisbe de Girona [Arnau de Montrodon], que no reincidirà i accepta la pena de quinze sous que li ha estat imposada.

Còpia en registre oficial contemporani.

Berengarius de Putheo, parrochie de Cistella, attendens quod^a reverendus dominus episcopus Gerundensis,^b visitando ecclesiam de Cistella, invenit quod idem Berengarius faciebat^c quasdam coniurationes sive divinationes indebite et iniuste et contra precepta Domini, idcirco idem Berengarius per firmam et solemnem^d stipulationem promisit dicto domino episcopo, licet absenti, quod ipse amodo dictis devinationibus sive coniuriis non utetur nec eas faciet palam vel occulte^e sub pena xv solidorum Barchinone pro qualibet vice qua contrarium faceret premissorum, que, ipso facto, sibi esset amissa et dicto domino episcopo acquisita; ad quam penam se gratis et ex certa scientia obligavit. Et pro predictis attendendis et complendis obligavit se et omnia bona sua etc. Et renuntiavit pro predictis foro suo et submitit se et^f iurisdictioni episcopi supradicti. Testes: Andreas Durandi et Guillelmus de Casa Damont, clerici diocesis Gerunde.

^a seq per dictum cancell ^b seq anno presenti cancell ^c seq contra cancell ^d ms sollempnem ^e vel occulte add inter lin ^f deest omnia bona sua habita et habenda ubique?

9

1346 desembre 29. Girona

ADG, P8, f. 95^r

Francesc Oller, de Matajudaica, compareix davant Pere Albert, delegat del bisbe de Girona, i explica les seves activitats i fórmules guaridores.

Còpia en registre oficial contemporani.

Die veneris, IIII kalendas ianuarii anno Domini ^a predicto, comparuit predic-
tus Franciscus Ollarii coram discreto Petro Alberti, hebdomadario ^b etc.; qui,
iuratus ^c ad sancta Dei evangelia, dixit per iuramentum in sua propria confes-
sione, verum esse quod aliquotiens veniunt gentes ad ipsum deponentem patien-
tes malum in oculis, ^d scilicet *desfeta*, ^e et ipse tunc vadit ad colligendum quam-
dam herbam, ^f quam vocant ^g *cruxerola*, quam cum colligit dicit pluries vel saltim
ter «Pater noster» et «Ave Maria» ad honorem ^h <Dei et beate virginis>; ⁱ et
in ^j inicio sive cum incipit dicere «Pater noster» et «Ave Maria» invocat nomen
illius malum ipsum patientis, sic quod dicit «Pater noster per Na Brunissén» vel
pro tali, etc., et, hoc facto, accipit ^k III nodos ex dicta herba et ponit ^l ipsos in
quodam *padacio* novo lineo et post ligat illos III nodos dicte herbe in collo illius,
qui dictum malum sustinet, et curatur confestim.

Similiter dixit quod sunt aliqui, qui dolorem in stomacho patiuntur, qui ad
ipsum deponentem accedunt ut curentur. ^m Et ipse signat eos signo crucis et
recomendat ⁿ eos Deo et beate virgini Marie et postmodum dicit «Pater noster»
et «Ave Maria» super ipsos pluries vel saltem ter; et postmodum dicit hec verba:

«Mala hosta, bona hosta;
qui acuy, bona hosta;
féu-li lit de oliverdola
e cobrí l ab flaçada nova».

Que verba, ut ^o asseruit ^p se dici audivisse, fuerunt dicta per dominum Ihesum
Christum, cum ibat per terram, cuidam hospiti <ipsum recipienti, sic> quod
patientes curantur tunc et credit quod curantur ^q in virtute Dei propter dicta
verba.

^a seq domini ^b ms ebdomedario ^c seq per cancell ^d ms oculis ^e scilicet desfeta *add inter
lin* ^f ms erbam ^g ms vocat ^h ad honorem *add inter lin* ⁱ Dei et beate virginis *in mg erasa*
^j seq pri cancell ^k corr colligit cancell ^l corr ligat cancell ^m seq per eundem cancell ⁿ ms
recomendat ^o *add inter lin* ^p seq se cancell ^q et credit quod curantur *add inter lin*

10

1348 (1347) febrer 8. Girona

ADG, C 57 (Liber im-
positionum penarum
1335 ad 1363), f. 74^r

*Dalmau Bisbe, de sant Gregori, promet formalment al bisbe de Girona,
[Arnau de Montrodon] que no practicarà més el conjur contra la febre terçana
i se sotmet a la pena de deu sous per cada vegada que reincidís.*

*Còpia en registre oficial contemporani.
Al marge interior: Andreas.^a*

Dalmacius Bisbe, parrochie de sancto Gregorio, per firmam et solemnem ^b
stipulationem promisit dicto domino episcopo quod ipse amodo non utetur qua-
dam coniuratione, qua usus fuit contra febres ^c tercianas. Videlicet in ligando
quandam erbam in collo cuiuslibet ^d patientis venientis ad se. Quod si faceret,

imposuit sibi penam x solidorum, quam amitteret quotiens predicta faceret et que esset dicto domino episcopo adquisita, convertenda per ipsum in piis usibus, quam quidem penam gratis sibi imposuit. Et propter hec obligavit omnia bona sua ubique et submisit se foro dicti domini episcopi et renunciavit foro suo. Actum etc., vii idus februarii anno Domini M CCC XLVI. Testes Bernardus de Croso, clericus tonsoratus Gerunde commorans, et Jacobus de Stela, dicte parrochie.

^a Sembla Andreu Duran, el qual compareix molt sovint en aquest registre en qualitat de testimoni ^b ms sollempnem ^c ms frebres ^d add inter lin

11

1348 (1347) febrer 8. Girona

ADG, C 57 (Liber im-
positionum penarum
1335 ad 1363), f. 74^r

Guillema, muller de Pere Guillem Martí, de sant Gregori, promet formalment al bisbe de Girona [Arnau de Montrodon], que no practicarà més el conjur d'espunyadura i se sotmet a la pena de deu sous per cada vegada de reincidir. Còpia en registre oficial contemporani.

Al marge interior: Andreas.^a

Guillema, uxor Petri Guillelmi Martini, parrochie de sancto Gregorio, promisit per firmam et solemnem ^b stipulationem dicto domino episcopo quod ipsa amodo non utetur quadam coniuratione de spunyadura, qua usa fuit in personis patientibus ipsum malum et ad eam declinantibus. Quod si faceret, imposuit sibi gratis penam x solidorum, quam amitteret quotiens predicta faceret, et que esset dicto domino episcopo adquisita et eidem Guillelme amissa et convertenda per ipsum dominum episcopum in piis usibus. Et inde obtulit se et bona sua ubique ac submisit se foro etc., ut supra. Actum ut supra. Testes Petrus Marchus de Examins, dicte parrochie, et Dalmacius Bisbe predictus.

^a Sembla Andreu Duran, com en el document anterior ^b ms sollempnem

12

1348 (1347) febrer 19. Girona

ADG, C 57 (Liber im-
positionum penarum
1335 ad 1363), f. 74^r

Maria, muller de Bernat c'Espital, de Vilapriu, promet formalment de no practicar conjurs i se sotmet a la pena de cinc sous per cada vegada que reincidís. Testimonis: Bernat Pagès, rector de Tossa (Tursia) i Bernat Verdaguer, sagristà de sant Gregori.

Còpia en registre oficial contemporani.

Al marge extern: Andreas.

ÍNDEX DE MOTS CATALANS MEDIEVALS
 (Els números remetent a les pàgines)

- a* 47, 48, 70, 71; *ha* 48; *al* 48.
ab 47, 48, 71, 74.
abans 48.
abrasat (abraçat) 48.
acabar 47; *acabarà* 47.
acò (açò) 48.
acuy (acull) 74.
afers 47.
alà 48.
alberch 47.
algun 47; *alguna* 47.
alò 48.
altar 47.
altre 47; *altra* 68.
anar 47; *vaia* 47; *vaya* 71.
anomenat 48.
apagé (apaguí) 71.
aquell 48; *aquella* 48.
aquest 47, 48; *aquesta* 68; *aquests* 47, 48, 71;
   aquestes 48.
archàngel 71.
así (ací) 68.
aturar 68.
avemerias 48.
avengelistes 48.
axí 47.
azempler 50.
- batista* 48.
bé 47.
berb 53.
bisbe 48.
blanc 67.
bo 47; *bona* 74.
bocha 71.
- cabota* 48.
cade (cada) 48.
* caní 53.
cap 48, 53, 71.
care (cara) 48.
caschar 68.
celestial 68.
co (ço) 48.
cobrí 74.
coll 48.
com (quan) 48.
complir 47.
compte (comte) 47.
condepnat 47.
conjur 48.
conjur (verb) 48, 68.
cont (quan) 48.
cor 71.
cors 69.
cort 68.
cosa 47; *coses* 48.
crucifixi 48.
* cruxerola 74.
cusia 68.
- danant* 47.
davant 47, 48.
de 47, 48, 68, 70, 71, 74; *del* 47, 48; *dels* 48.
demanar 47; *deman* 47; *demanarà* 48.
demont 48.
desfeta 74.
desig 47.
Déu 48, 68; *Déus* 47.
deús (dejús) 48.
devalé (devallí) 71.
devant 48.
devinadora 50.
devoció 47.
devotament 47, 48.
dia 68; *diés* 47; *dias* 48.
diabre 47, 48.
dintra 48.
dir 48; *dix* 71; *diràs* 48; *dirà* 48, 71; *digues*
   48; *digas* 48; *diga* 47, 48; *digua* 47; *dit* 48;
   dits 48; *dites* 48.
diversitat 47.
dolia 71.
dona 71.
donar 68; *done* 48; *daria* 71.
dos 48.
duptes (verb) 48.
- e* 47, 48, 69, 71.
(ell), *li* 48, 74; *l'* 74; *se* 50; *'s* 47.
eltar (altar) 48.
emperò 48.
En 66, 71.
en (pronomen), *na* 48; *n'* 71.
en (preposició) 47, 48.
enpatxament 48.
enperò 48.
esclafava 66.
escle 71.
esglesia 48; *església* 48.
(ésser), *és* 47, 48; *són* 48; *serà* 48; *sia* 47, 48;
   sien 48.
esses 68.
estiga 48; *astiga* 48.
estrena 71.
estreyeria (estrenyeria) 71.
evangeli 48.
evangelista 48.
- fer* 47, 48, 50; (*fa* 48 = *s'a*); *fahia* 68; *feràs*
   48; *fé* 48; *féu* 74; *faces* 48; *faria* 71; *fet* 48.
fich 48.
figura 48.
fill (fil) 48.
fyles 68.
fiyló 71.
flaçada 74.
foch 71; *fochs* 71.
Fogerayn 71.
fons 71.

- gentill* 48.
 gorit 48.
 gota 68.
 Gotornons 66.
 gotornós 70; guturnós 71.
 gràcia 47.
 gran 47; grans 47.
- baagenollat* 48.
 havant 48.
 (haver), ha 47; avia 48, 68, 71; aufets 71;
   auràs 48; aia 68; age 48.
 hi 48, 71; i 71.
 hixent 48.
 ho 47, 48.
 hom 47.
 hosta 74.
 hoyrà 48.
- Ilari* 48.
 intraran 47.
 ítem 47, 48.
 iusta 47.
 iutgat 47.
- jenolons* 48.
 Jhesu Christ 48.
 jo 71; m' 71.
 Johan 48.
 jorns 48.
 justament 48.
- ladres* 47.
 leguadices 70.
 levaràs 48; leve 48.
 liccs 48.
 liga 48.
 limdar 47.
 lit 48, 74.
 lo 47, 48, 71; 'l 47; (le 48); la 47, 48, 68, 71,
   (le 48); sa 71; los 48, 68; 'ls 48, 71; les 48,
   68.
 luna 48.
 Luch 48.
- mà* 71.
 machar 68.
 madona 68, 71.
 mal 68, 70, 71.
 mala 74.
 malignes 47.
 malura 71.
 mange 67.
 mare 71.
 Marbre 71.
 March 48.
 Maria 68; Meria 48.
 mas 71.
 mateix 47.
 matí 48.
 mester 48.
 metexa 48.
 Meteu 48.
 metre 68; mit 48.
 meu 71.
- minuent 48.
 mise (missa) 48.
 mon 71.
 món 71.
 morrà 71.
 moro 68.
 mots 48, 71.
- ne* 71.
 necessitat 47.
 ni 47, 68.
 nit 48.
 no 47, 48, 68, 71.
 nom 48, 71.
 nostre 48; nostro 48.
 nou 48; nova 74.
 nou (numeral) 47, 48, 71.
 nuu (nus) 48; nus (plural) 48.
- o* 47; ho 47, 48.
 obra 48.
 *oliverdola 74.
 onor 48.
 ont 48.
- pantex* 71.
 pare 71.
 part 48.
 pasient 48; pesient 48.
 passar 68; passaràs 48; pasats 48.
 pastura 71.
 paternostres 48; paternostes 48.
 Paula 71.
 peccat 47.
 per 47, 48, 68.
 Pera 71.
 perayre 48.
 persona 68.
 peus 48.
 poder (subst.) 47.
 poder (verb), pusques 68.
 podrescha 48.
 popa 68.
 pos 47; posat 47.
 provat 48.
 psalm 47, 48; psalms 47, 48.
 pugé 71.
 punt 68.
 puy 48.
 puyg 71; puygs 71.
- quant* 48.
 quatra 48.
 que (conj.) 47, 48, 68.
 que (pronom) 47, 66, 68, 71.
 qui 47, 48, 71, 74.
 quí (aquí) 48.
- rahó* 47.
 raïl 68; rahill 48.
 recita 48.
 rem 48.
 res 48.
 rey 47, 68.

salvatge 71.
 saps 48.
 sàviament 47.
 (secar), sech 48; sequerà 48.
 segons 47.
 sens 48.
 sent 48, 71; sancta 68, 71; sants 48; sens 68;
   sentes 68.
 sent (verb) 47.
 senyor 47, 48.
 (seure), schia 71.
 si 48.
 sobre 47.
 sol 48; soll 48.
 son 47, 71; za (sa) 71.
 special 47.
 sperits 47.

taylava 68.
 tant 48.
 tenia 71; tinga 48; tanint 48.
 terzó 68.
 tort 47.
 tostemps 48.
 tot 47, 48, 71; tota 68.

trau 48.
 treballat 47.
 tres 48, 71.
 tribulació 47.
 trobé 71; troberàs 48.
 tu 48; te 48, 68 (ta 48); 't 48.

u (ho) 48.
 un 68; una 68.
 unt (on) 48.

vayes 71.
 vegada 47, 48; vegades 47, 48; veguades 47.
 vell 48.
 vellar 48; velle 48.
 verga (verge) 48.
 vermeyla 68.
 ves 48.
 vives 68.
 volentat 47.
 (voler), vol 47; uolrria 71.
 vós 71; us 71.

y (hi) 47, 48.